

BİBLİYOGRAFYA :

W. – G. Marçais, *Les monuments arabes de Tlemcen*, Paris 1902; J. de la Nezière, *Monuments mauresques du Maroc*, Paris 1924; H. Terrasse, *Art hispano-mauresque*, Paris 1932; a.mlf., “Le reviviscence de l’acanthé dans l’art hispano-mauresque sous les almoravides”, *al-Andalus*, sy. 26, Madrid 1961, s. 426-435; H. Basset – H. Terrasse, *Sanctuaires et forteresses almohades*, Paris 1932; L. T. Balbas, *Arte Almohade, Arte Nazri, Arte Mudéjar*, Madrid 1949, tür.yer.; a.mlf., “Nuevas perspectivas sobre el arte bajo el dominio de los almoravides”, *al-Andalus*, sy. 18, Madrid 1952, s. 411-424; G. Marçais, *L’architecture musulmane d’occident: Tunisie, Algérie, Maroc, Espagne, Sicille*, Paris 1955; a.mlf., *Architecture de l’Ifraqiye*, Paris 1966; J. D. Hoag, *Western Islamic Architecture*, New York 1963; M. Sijelmassi, *Les arts traditionnelles au Maroc*, Paris 1974; D. T. Rice, *Islamic Art*, London 1975, tür.yer.; D. Hill, *Islamic Architecture in North Africa*, London 1976, s. 40-69, 91-134; A. Hutt, *Islamic Architecture: North Africa*, London 1977; G. Mitchell, *Architecture of the Islamic World*, London 1984, tür.yer.; O. Grabar, *İslam Sanatının Oluşumu* (trc. Nuran Yavuz), İstanbul 1988, tür.yer.; M. Muhammed Kahlâvî, *Mesâcidü'l-Mağrib ve'l-Endelüs fî 'aşrî'l-Muvahhidîn*, Kahire, ts.; M. S. Dimand, “Studies in Islamic Ornament”, *AI*, IV (1937), s. 293-337; E. Lambert, “L’art de l’Islam occidental”, *Annales de l’université de Paris*, XXIII, Paris 1953, s. 383-393; J. M. Bloom, “The Origins of Fatimid Art”, *Muqarnas*, III, Leiden 1985, s. 20-38.

A. ENGİN BEKSAÇ

MAĞRİBÎ, Ahmed Kehattû

(أحمد كهطو مغربي)

(ö. 849/1445)

Hindistanlı mutasavvıf.

737’de (1336) Delhi’de varlıklı bir ailenin çocuğu olarak doğdu. Menkıbeye göre henüz dört yaşında iken âniden çıkan bir fırtına yüzünden yolunu kaybetmiş, tüccarlar tarafından bulunarak silsilesi Medyenîyye tarikatının kurucusu Ebû Medyen’e ulaşan Baba İshâk-ı Mağribî adlı bir şeyhin dergâhına getirilmiş, bu dergâhta eğitim görerek büyümüş, on iki

yaşlarında Delhi’ye yaptığı bir ziyaret esnasında kardeşleri onu tanıyarak kendisini götürmek istemiş, ancak Ahmed bunu kabul etmemiştir.

Mağribî yirmi beş yaşına gelince Baba İshak tarafından halife tayin edildi. 776’da (1374-75) şeyhinin ölümü üzerine onun yerine geçti ve kırk gün inzivâyâ çekildikten sonra Delhi’deki Hân-ı Cihân Camii’ne yerleşti. On iki yıl boyunca zâhidâne bir hayat sürdü ve arkasından hacca gitti. Hac dönüşü Irak ve İran’a uğradı. 800 (1398) yılında Timur ordusu Delhi’ye saldırdığında müridleriyle birlikte bir eve hapsedildiyse de Timur tarafından serbest bırakıldı. Mağribî Timur’dan büyük saygı gördü, daha sonra onunla birlikte Semerkant’a gitti. Gucerât’a dönmeden önce Horasan’ı ziyaret etti. Hindistan dönüşünde Serhîz şehrine yerleşti. Gucerât’ta bağımsız bir devlet kuran Sultan Muzafer Şah kendisine iltifatta bulunarak müridi oldu. Sultanın yaptığı bağışların çok büyük miktarlara ulaştığı, şeyhin bunların dağıtılması için özel bir kişiyi görevlendirdiği kaydedilmektedir. Muzafer Şah’ın ölümü üzerine yerine geçen Ahmed Şah ve onun ardından Muhammed Şah da Mağribî’ye mürid oldu. Mağribî ileri bir yaşta Serhîz’de vefat etti. Kabri üzerinde Muhammed Şah’ın (1442-1451) inşasına başladığı türbe ve cami Kutbüddin Ahmed Şah zamanında (1451-1458) tamamlanmış, ayrıca bir imarethâne yapılmıştır.

Semâi seven ve semâ meclislerine katılan Mağribî’nin semân şeriatı aykırı olup olmadığı hususunda Horasanlı âlimlerle yaptığı bir tartışmada onları ikna ettiği, bizzat kendisinin semâ meclislerinde kavalla Hindular’ın “doha”larını icra ettiği, bununla beraber Hindular’a karşı bir husumeti bulunduğu nakledilmektedir. Mağribî’nin Farsça sözleri ve menkıbeleri bir müridi tarafından *Melfûzât-ı Ahmed-i Mağribî* adı altında bir eserde toplanmıştır (Storey, 1/2, s. 953). Aynı za-

manda bir şair olan Mağribî’nin *Melfûzât*’ta bazı şiirleri yer almaktadır. Ahmed Şah’a sunduğu bir risâleyi Ebû Hâmid b. İbrâhim Şerh-i Risâle adıyla şerhetmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû'l-Fazl el-Allâmî, *Â'in-i Akbarî* (trc. H. Blochmann), Delhi 1989, III, 413; Abdülkâdir el-Bedâûnî, *Muntakhabu't-tawârikh* (trc. G. S. A. Ranking), Delhi 1986, I, 357-358; Cihângîr, *The Tuzuk-i Jahângiri: Memoirs of Jhângir* (trc. A. Rogers, ed. H. Beveridge), New Delhi 1978, I, 428; Storey, *Persian Literature*, 1/2, s. 952-953; T. W. Beale, *An Oriental Biographical Dictionary*, Millwood 1980, s. 41; A. Schimmel, *Islam in the Indian Subcontinent*, Leiden 1980, s. 66; S. Athar Abbas Rizvi, *A History of Sufism in India*, New Delhi 1986, I, 404-408; Zuhûrî'l-Hasan Şârib, *Humûhâne-i Taşavvuf*, Lahor 1988, s. 275-279; Z. A. Desai, “The Major Dargahs of Ahmadabad”, *Muslim Shrines in India* (ed. C. W. Troll), New Delhi 1989, s. 80-81; B. Lawrance, “Mağribî”, *El²* (Ing.), V, 1209-1210; K. A. Nizami, “Ahmad Khattû”, *Elr.*, I, 649-650.

RIZA KURTULUŞ

MAĞRİBÎ, Molla Muhammed

(bk. ŞİRİN MAĞRİBÎ).

MAĞRİBÎLER

(بنو المغربي)

IV-V. (X-XI.) yüzyıllarda vezir, kâtip ve müderris olarak çeşitli İslâm hânedanlarının hizmetinde bulunan bir aile.

Fars kökenli ve Şîi olan ailenin Mağribîler (Benû'l-Mağribî) olarak adlandırılmasının sebebi, atalarından Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Yûsuf’un, Abbâsî Devleti’nin batı bölgelerinin haracının toplanmasından sorumlu Dîvânü'l-mağrib’de görev yapmış olmasıdır. Onun, Basra’dan Bağdat’a gelerek Dîvânü'l-mağrib’de vazife almasının dışında hayatı hakkında bilgi yoktur. Bu divan Abbâsî Halifesi Müktefi-Billâh döneminde (902-908) ortaya çıktığından Ebû'l-Hasan’ın Müktefi-Billâh’ın veya ondan sonraki halifele-rin hizmetinde bulunduğu söylenebilir (İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-taleb*, VI, 2532, 2535; Makrîzî, II, 157).

Mağribîler’in Ebû'l-Hasan’dan sonraki tanınmış simaları şunlardır: Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Ali (ö. 354/965’ten sonra). Babası Ebû'l-Hasan Ali’nin görev yaptığı Bağdat’ta doğdu. Burada çeşitli idarî görevde bulundu. Dönemin Abbâsî sarayının en etkin şahsiyeti olan Muhammed b. Yâkût’un emrinde müderris olarak çalıştı.

Ahmed
Kehattû
Mağribî’nin
türbesi –
Serhîz /
Hindistan

Abbâsîler'in ilk emîrû'l-ümerâsı İbn Râ-ik'in kâtibi Ebû Ali b. Hârûn b. Abdülazîz el-Evâricî'nin kız kardeşiyle evli olmasının da yükselmesinde etkili olduğu düşünülebilir. Nitekim İbn Râik 330 (942) yılında Bağdat'tan kaçmak zorunda kalınca Ebû'l-Kâsım Hüseyin de önce Suriye'ye gitti, burada İhşîdîler'in hizmetine girerek Mısır'a geçti. Bir müddet Mısır'da görev yaptıktan sonra İhşîdî idaresindeki değişikliklerden etkilenen aile Hamdânîler'in hâkimiyetinde bulunan Halep'e göç etti. Ebû'l-Kâsım burada Seyfûddeve'nin kâtibi olarak uzun yıllar görev yaptı. 354'te (965) Bizanslılar'la yapılan anlaşma çerçevesinde müslüman esirlerin serbest bırakılması karşılığında Hamdânîler'in ödeyeceği fidyenin garantisi olarak Bizans topraklarında rehin kalması, onun Seyfûddeve nezdindeki itibarının ne kadar yüksek olduğunu göstermektedir. Ebû'l-Kâsım Hüseyin bu olayın ardından Halep'te öldü.

Ebû'l-Hasan Ali b. Hüseyin (ö. 400/1010). Bağdat'ta doğdu. Babası Hüseyin b. Ali'den sonra Seyfûddeve el-Hamdânî'nin kâtipliğini üstlendi. Bu görevini Sa'düddeve döneminde de sürdürdü. Ancak uzun yıllardan beri Sa'düddeve'yi uğraştıran eski Humus valisi Emîr Ebû'l-Fevâris Bekcûr'un Fâtımîler'le anlaşarak 380 (990) yılında Rakka'da başlattığı isyana katıldı ve bu sırada Bekcûr'a yaptığı tavsiyelerle isyanı bizzat yönlendirdi. 381'de (991) Halep üzerine yürüyen Bekcûr öldürülünce Ebû'l-Hasan Ali Mısır'a kaçarak Fâtımîler'e sığındı. Burada Halife Azîz - Billâh'ın hizmetinde bulundu. 383 (993) yılında Azîz-Billâh tarafından Halep'i Hamdânîler'den almakla görevlendirilen Mengü Tegin kumandasındaki orduyla birlikte müdebbirü'l-ceyş olarak Dimaşk'a gitti. Uzun süre Halep'i kuşatan Fâtımî ordusu, Bizanslılar'ın Hamdânîler'e yardımının yanı sıra Makrîzî'ye göre eski hâimleri Hamdânîler'le para karşılığı anlaşılan Ebû'l-Hasan'ın ihaneti sonucunda başarısız olarak Dimaşk'a geri dönmüş-tü (el-Hıta, II, 157). Bunun üzerine halife onu görevinden azlederek Mısır'a getirtti. Bu sırada Azîz - Billâh vefat edince (386/996) Ebû'l-Hasan yeni halife Hâkim - Biemrillâh döneminde Fâtımî divanlarında çeşitli görevler üstlendi. Ancak halifenin veziri Mansûr b. Abdûn ve diğer hristiyan kâtiplerle Mağribîler arasındaki nüfuz mücadelesinden Mağribîler yenilgiye uğradı ve Hâkim - Biemrillâh'ın emriyle Ebû'l-Hasan Ali ile birlikte kardeşi ve çocukları katledildi (Zilkade 400 / Haziran

1010). Benî Mağrib'e yönelik bu katliamdan sadece Ebû'l-Hasan Ali'nin oğlu Ebû'l-Kâsım Hüseyin kurtulabilmişti.

Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Ali (ö. 418/1027). Vezîr el-Mağribî ve el-Kâmil zül'vîzâre-ten lakaplarıyla bilinen ve Mağribî ailesinin en meşhur siması olan Ebû'l-Kâsım Hüseyin, Zilhicce 370'te (Haziran 981) babası Ebû'l-Hasan Ali'nin görev yaptığı Halep'te doğdu. Dil, edebiyat, cebir, hesap ve ilm-i nücûma kabiliyeti yanında iyi bir şair ve edip olan Ebû'l-Kâsım yazısının güzelliğiyle de dikkat çekiyordu. Nitekim Fâtımî Devleti'ne bağlı divanlarda önemli bir göreve getirildi. Ailesi Fâtımî Halifesi Hâkim - Biemrillâh tarafından öldürülünce Mısır'dan kaçarak Filistin'e gitti ve Cerrâhî kabilesi reisinin oğlu Hassân b. Müferric b. Dağfel et-Tâi'ye sığındı (400/1010). Hassân'ı ve daha sonra gittiği Mekke'de Şerîf Ebû'l-Fütûh el-Müsevî'yi Fâtımî halifesine karşı kıskırttı. Böylece Mekke'de ve Benî Cerrâh'ın hâkim olduğu bölgelerde hutbe Râşid - Billâh lakabını alan Mekke şerifi adına okundu (402/1011-12). Hâkim - Biemrillâh tarafından bunlar tekrar itaat altına alınınca Ebû'l-Kâsım Irak'a kaçmak zorunda kaldı. Vâsıt'ta Büveyhî Veziri Fahrülmülk'e sığınan Ebû'l-Kâsım, onun ölümünden sonra Musul'a geçerek Ukaylî Emîri Kırvâş b. Mukalled'in ve ardından Meyyâfârik'in'e geçerek Mervânî Emîri Nasrûddeve Ahmed'in hizmetinde kâtiplik ve vezirlik gibi görevlerde bulundu. 415'te (1024) Bağdat'ta kısa bir süre Büveyhî Müşerrefüddeve'nin vezirliğini yaptı. Son yıllarını Mervânîler'in hüküm sürdüğü Meyyâfârik'in'de Nasrûddeve'nin hizmetinde geçiren Ebû'l-Kâsım Ramazan 418'de (Ekim 1027) vefat etti. Ebû'l-Kâsım, siyasetnâme tarzında küçük bir risâle olan *Kitâb fi's-siyâse* (nşr. Sâmî ed-Dehân, Dimaşk 1948; nşr. Fuad Abdülmün'im Ahmed, İskenderiye, ts.), İbnü's-Sikkât'in *İşlâhu'l-manlık* adlı eserinin muhtasarı olan *el-Münehhal: Muhtaşaru İşlâhi'l-manlık* (nşr. Cemal Talebe, Beyrut 1415/1994), *Edebü'l-havâş fi'l-muhtâr min belâğati kabâ'ili'l-'Arab ve aḥbârihâ ve en-sâbihâ ve eyyâmihâ* (günümüze ulaşan kısmı Hamed el-Câsir tarafından yayımlanmıştır: I, Riyad 1980), *el-İnâs bi-(fi)-'ilmi'l-ensâb* (nşr. Hamed el-Câsir, Riyad 1980; İbrâhim Ebyârî, Kahire 1980) adlı eserleri yanında İbn Hişâm'ın *es-Sîretü'n-Nebeviyye*'sini kısa notlarla şerhetmiş, bu şerh Süheyl Zekkâr tarafından *es-Sîretü'n-Nebeviyye li-İbni Hişâm bi-şerhi'l-Vezîr el-Mağribî* ismiyle neş-

redilmiştir (I-II, Beyrut 1992). Ebû'l-Kâsım'ın tek ciltlik bir Kur'an tefsirinden başka *el-Me'sûr fi milhi'l-hudûr* adlı bir eserinin bulunduğu kaydedilir (günümüze ulaşmayan diğer eserleri için bk. *el-Münehhal*, s. 13-18).

BİBLİYOGRAFYA :

Vezîr el-Mağribî, *Kitâb fi's-siyâse* (nşr. Sâmî ed-Dehân), Dimaşk 1948, neşredenin girişi, s. 9-50; a.mlf., *el-Münehhal: Muhtaşaru İşlâhi'l-manlık* (nşr. Cemal Talebe), Beyrut 1415/1994, neşredenin girişi, s. 3-40; İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dimaşk* (Zekkâr), s. 61-64; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'* (ed. D. S. Margoliouth), Kahire 1927, IV, 60-64; V, 424-427; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, bk. İndeks; İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-taleb* (Zekkâr), V, 2239-2240; VI, 2532-2555; ayrıca bk. İndeks; a.mlf., *Zübdetü'l-haleb*, I, 146, 152; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 172-177; Makrîzî, *el-Hıta*, II, 157-158; M. Canard, *Histoire de la dynastie des hamdanides de Jazira et de Syria*, Alger 1951, I/2, s. 687, 695, 699-700, 823-825; Ahmed Ömer ez-Zeylâ, *Mekke ve 'alâkâtühe'l-hâriciyye: 301-487 h.*, Riyad 1401/1981, s. 50-58; T. Bianquis, *Damas et La Syrie sous la domination fatimide: 359-468/969-1076*, Damas 1986, I-II, bk. İndeks; M. Gil, "The Political History of Jerusalem During the Early Muslim Period", *The History of Jerusalem, the Early Muslim Period: 638-1099* (ed. J. Prawer - H. Ben-Shammai), New York 1996, s. 1-37; P. Smoor, "al-Mağribî", *EP* (İng.), V, 1210-1212.

CENGİZ TOMAR

MAHABBET

(bk. MUHABBET).

MAHALLÂTÎ

(bk. AĞA HAN).

MAHALLE

(المحلة)

Sözlükte "bir yere inmek, konmak, yerleşmek" anlamına gelen **hall** (**halel** ve **hulûl**) kökünden türetilmiş bir mekân ismi olan **mahalle** kelimesi devamlı veya geçici olarak ikamet etmek için kurulan küçük yerleşim birimlerini ifade eder. Mahalle küçük değişikliklerle diğer İslâm ülkelelerinde de aynı anlamda kullanılmıştır.

Tarih. İslâm tarihi kaynaklarında, Mekke'deki ilk yerleşmenin Hz. Peygamber'in dedelerinden Kusay b. Kilâb tarafından Kâbe çevresinde gerçekleştirildiği ve şehirde Kureyşü'l-bitâh ve Kureyşü'z-zevâhir adlı iki mahallenin kurulduğu kaydedilir (Belâzûrî, *Ensâb*, I, 58; XI, 53-54). İslâm'ın ilk yıllarında Mekke'de on iki kadar